

פרופסור דוד ארליק

רופא, כירורג, איש עשייה, מחדש, מורה, יהודי חם.

פרופ' דוד ארליק נולד בשנת 1909 בפינסק שבמערב רוסיה הלבנה, עיר מרכזית "בתחום המושב", אזור בו התרכזו יהודים, אחרי שהצאר אלכסנדר ה-3 אפשר ליהודים להתיישב שם. אמו נולדה במוסקבה והייתה מורה מדופלמת. אביו נולד במוגילב שבאוקראינה, עבר לוורשה, סיים לימודי הנדסה מכנית והתמנה למנהל ב"ס מקצועי טכני בפינסק. בבית ההורים דיברו עברית עוד לפני שלמדו רוסית.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה עבר ביה"ס של אביו תחילה לצ'רניגוב ובשנת 1918 ליקטרינוסלב, שלמים נקראה דניפרופטרובסק. הוריו של פרופ' ארליק דאגו למורים פרטיים שינחילו לו למודים כלליים. אותם מורים, כמו משפחת ארליק עצמה, נדדו ממקום למקום בתקופת המהפכה ומלחמת האזרחים. בשנת 1922 קבלה המשפחה היתר לעבור לוורשה. אביו קיבל משרת הוראה בבי"ס "אורט". שני הבנים, דוד ואחיו שמואל, נרשמו לביה"ס העברי "תרבות".

בשנת 1924 עלתה המשפחה ארצה. פרופ' ארליק נרשם לגימנסיה "הרצליה". בהמשכה של אותה שנה עברה המשפחה להתגורר בחיפה, פרופ' ארליק עבר ללמוד בביה"ס הריאלי, שם גם זכה בתעודת הבגרות. האב יעקב, התמנה למנהל ביה"ס המקצועי שליד הטכניון, שם הוא גם לימד תיאוריה של הנדסה מכנית. בבי"ס זה הפך לימים לביה"ס "בוסמת". האב גם חיבר את הספר הראשון בנושא מכניקה בשפה העברית.

פרופ' ארליק תמיד שאף להיות רופא. ההחלטה הייתה חריגה באותם ימים בגלל שאיפת הצעירים דאז להגשמת חלום עבודת כפיים. בארץ לא היה בבי"ס לרפואה. כוונתו המקורית הייתה ללמוד באוניברסיטת מונפלייה שבצרפת, אך בהפלגה לאירופה פגש חברים מביה"ס ששכנעו אותו להצטרף אליהם וללמוד באוניברסיטה בשטרסבורג. תוך כדי הלימודים עבד בסנטוריום לשחפת ואף פרסם מאמר על ההצלחה בטיפול במחלה קטלנית זו באמצעות "מלחי זהב". נושא זה שימש גם כתיזה של עבודת הדוקטורט שלו.

בשנת 1935 חזר ארצה ובידיו דיפלומה של דוקטור לרפואה. זו הייתה תקופת העלייה הגדולה מגרמניה הנאצית, ובין העולים היו רופאים רבים, ביניהם גם כאלה בעלי מוניטין עולמי. פרופ' ארליק החל לעבוד כ"מתנדב" בבי"ח "הדסה" בחיפה. ד"ר ליכטנשטיין, שטיפל שם בחולי שחפת, שיתף את פרופ' ארליק בעבודתו בתחום זה.

מנהל קופת-החולים בחיפה, ד"ר מרגלית, פנה לפרופ' ארליק והציע לו לעבוד במשרה חלקית ב"שייח אבריק" (קיבוץ אלונים של היום). פרופ' ארליק נאות להצעה. משכורתו הייתה שש לירות סטרלינג לחודש. כמגורים הוקצה לו צריף ובנוסף לכך כוסו הוצאות הכלכלה שלו. אגב, באותו הזמן היה ד"ר ברוך פדרסקי/פדה רופא-בית בביה"ח בעפולה.

באותה תקופה החלו בבניית בית החולים "הדסה" על הר הצופים ונדרש קאדר של רופאי בית לעתיד. בקיץ שנת 1936 התפרסם מכרז למשרת רופא-בית, ופרופ' ארליק התקבל בתור "רביעי". בשנת 1937 עבר לירושלים והוצב לעבודה במחלקת ראדיום (האונקולוגיה של היום), בהנהלתו של פרופ' הלברשטטר, עולה מגרמניה, בעל שם עולמי בנושא חלוצי זה.

שאיפתו להיות כירורג התגשמה, כעבור שנה עבר למחלקה הכירורגית בהנהלתו של פרופ' ג'וזף, עולה מניו-זילנד. פרופ' ג'וזף התמחה בכירורגיה ב"מאיו קליניק" שברוצ'סטר מינסוטה, ארה"ב. את אישיותו של פרופ' ג'וזף, המורה שלו לכירורגיה, תיאר פרופ' ארליק כך: "ג'וזף בצניעותו לא היה סבור שהוא מורה מצוין ושהוא זה שהקנה לי את יסודות הכירורגיה. בכל מה שאומר לזכרו של פרופ' ג'וזף, לא אוכל להעלות אלא מעט מפעילותו בארץ למען הרפואה בכלל ולמען הכירורגיה בפרט". שנים אלה היו שנות חלוציות בכירורגיה העולמית, ושיטת הלימוד המסודרת בתחום המקצועי הזה עדיין לא הייתה קיימת בארץ. הלימוד התנהל תוך התבוננות בעבודת המורה.

באותה תקופה הכיר פרופ' ארליק את ליובה משל, תלמידת ב"ס לאחיות, אשר עלתה ארצה לבדה, גם היא מפינסק, והשנים נישאו. ליובה באישיותה החמה סייעה רבות בפעילותו של בעלה. בהמשך מונתה ליובה לתפקיד מנהלת חדר הניתוח בביה"ח הממשלתי בחיפה.

ב-13 במאי 1948 עלה פרופ' ארליק להר הצופים כראש הצוות הכירורגי. יומיים לאחר מכן עזבו הבריטים את הארץ, על הר הצופים הוטל מצור וההר אף הופגז. פרופ' ארליק ניתח פצועים, שהכרח היה לטפל בהם ללא דיחוי, בחדרים מאולתרים. בהפוגה הראשונה נמסר לו שמשרד הבריאות רוצה שיסע לחיפה לנהל מחלקה כירורגית בביה"ח הממשלתי שהאנגלים עזבו. רק אחרי פירוז הר הצופים התאפשר לפרופ' ארליק לרדת מההר לירושלים הנצורה. תקופת מה אחרי כן נסעו הוא והרנטגנולוג ד"ר קליינהאוז בקומנדקר של מד"א לשפלה ובהמשך לחיפה. משפחתו הוסעה מאוחר יותר במשאית "תנובה" שהובילה כדי חלב לחיפה.

המחלקה הכירורגית שקיבל, הייתה עם תקן לרופא בית אחד בלבד. לימים הגיעה אליו צעירה חיפאית וביקשה ממנו לקבל לעבודה את ד"ר יעקב זינגר, רופא עולה מחוסר עבודה מירושלים. ד"ר זינגר שמוצאו מברית המועצות, הגיע עם הצבא האדום לרומניה ומשם עלה ארצה. פרופ' ארליק שהכיר את ד"ר זינגר קיבל אותו מיד למחלקה.

כאן, ראוי לספר על הקשר שנוצר ביני (הח"מ) לבין המחלקה של פרופ' ארליק. במחלקה זו אושפזו בתקופות שונות ונותחו גם אמי וגם חמותי. באותה תקופה עדין שהיתי בוינה שבאוסטריה, שם סיימתי את לימודי הרפואה. השתיים ספרו לפרופ' ארליק על הצלחותי בבחינות הגמר והודיעו לו שעליתי על אוניה המפליגה ארצה ובידי דיפלומה של רופא. מיד עם ירידתי מהאוניה התקבלתי לביה"ח למחלקה הכירורגית של פרופ' ארליק.

שפת הדיבור בין הרופאים במחלקה הייתה רוסיית, שפה בה שלטו פרופ' ארליק, ד"ר יעקב זינגר, ד"ר אהרון גולדברג (קרוב משפחה של ליובה) והח"מ. את ההדרכה הכירורגית קיבלנו כפי שפרופ' ארליק זכה לה מפרופ' ג'וזף. הוא הירבה בשיחות לא פורמאליות אתנו והאריך בביקור חולים. הוא הקפיד להנחיל לנו גם את ה-Bed-side manners, כשהדגש הוא על דיבור עם החולים בגובה העיניים. לא בוצע תרגול מוקדם של הניתוחים והלימוד נעשה תוך ביצוע ניתוחים בהדרכתו ובפיקוחו של פרופ' ארליק. יש לזכור כי הסילבוס הכירורגי הפורמאלי עדיין לא היה קיים. קריאת ספרות מקצועית הושארה ליוזמה האישית של כל אחד מאתנו, שבחר עצמאית את הנושא המעניין אותו. יחד עם זה, הקפיד פרופ' ארליק לקיים דיוני צוות בנושאים שעלו בספרות, ומאד עודד כתיבת מאמרים.

היינו חבורה קטנה ונחושה בהנהגתו של פרופ' ארליק, מלאת התלהבות של אותם הימים ועם רצון עז להצליח ולהוכיח את עצמנו. פעלנו אז בתקופה של רפואה מתפתחת וניתוחים חדשניים, אשר פורסמו בעיתונות הרפואית העולמית. פרופ' ארליק עמד על כך שיש לנסות וללמוד את החידושים האלה ולבדוק אם הם ישימים גם בתנאי הארץ. מדיניות זו של המחלקה הביאה לכך שהמחלקות הפנימיות נאלצו להתעמק בנושאים משיקים.

במחלקה בוצעו ניתוחים להורדת לחץ הדם ע"י כריתת השרשרת הסימפטית, עד שהתגלו תרופות אשר הגיעו לאותה תוצאה בדרך פחות פולשנית ופחות טראומטית. פותחו טיפולים ניתוחיים ביתר לחץ דם שערי. כאן ראוי לספר על המצאה של המחלקה, שאומצה ברפואה העולמית. באחד מניתוחי דלף בין מערכת ווריד השער לווריד הנבוב התחתון התגלה קושי לקרב את שתי המערכות. עלה הרעיון להשתמש בקטע המרוחק של ווריד הכליה השמאלית כגשר שיאפשר את החיבור. ואמנם בניסויים במעבדת החיות הוכח שהדבר אפשרי. באותה התקופה של שנות החמישים התפרסמו עבודות על ניתוחים בעורקים. בתמיכתו הנמרצת של פרופ' ארליק התחלנו לפעול בהתלהבות רבה בניסיונות ליישום חידוש זה בארץ. הוחל בשימור עורקים בתמיסות מתאימות. ובשלב מתקדם יותר הוחל בשימור כלי דם בהקפאה עמוקה תוך ייבוש. כאן באה לידי ביטוי יכולתו של פרופ' ארליק למצוא תורם למימון רכישת מכשיר מתאים לשימור העורקים שהוצאו מגופות. כך פעלנו עד שהומצאו השתלים העשויים מחומרים סינטיטיים.

פרופ' ארליק תמך בחידושים, אך יחד עם זאת גם הבין שאין לנסות וללמוד הכל לבד וניתן גם להסתייע בכוחות מקצועיים "מיובאים". הוא גייס רופאה שהתמחתה באנגליה בתחום ההרדמה. עד אותו זמן בוצעה ההרדמה בידי רופא צעיר שטפטף אתר על מסיכה. זמן קצר מאוחר יותר הצטרף לצוות פרופ' בירקהאן, מומחה להרדמה. פרופ' ארליק הסדיר גם הבאת רופא מומחה לניתוחי ריאות וכן רופא מדרום אפריקה שערך ניתוחי לב לטיפול בהצרת השסתום המיטראלי. כך בהדרגה, בזכות יוזמתו של פרופ' ארליק, התרחבה והתעמקה יכולת המחלקה הכירורגית לעסוק במגוון רב של פרוצדורות כירורגיות. תחום שנותר בעייתי היה הטיפול הרפואי שאחרי הניתוח, טיפול שלעתיים קרובות מסובך ומורכב יותר מהניתוח עצמו. על תחום זה השתלט ד"ר שמעון בורשטיין, רופא צעיר שהגיע מבלגיה ושהתמחה בנושא בפריס. המחלקה הכירורגית תרמה שני חדרים לטובת הקמת מחלקת טפול נמרץ, אשר צורפה למכלול הכירורגי.

כבר מתחילת דרכו התמסר פרופ' ארליק לפעילות חברתית ולפעילות ציבורית הקשורות לרפואה. וכך לדוגמא: בשעתו הופעל לחץ מטעם ההסתדרות הכללית לצרף כאיגוד מקצועי למסגרתה את "ההסתדרות הרפואית לישראל". גם פרופ' ארליק התגייס למאבק ובסופו של דבר נשארה ההסתדרות הרפואית בישראל גוף עצמאי.

בשנת 1954 נסע לראשונה לארה"ב לסיור במוסדות רפואה מובילים והחל בפיתוח קשרים לעתיד.

בשנות הששים החלה התקופה של השתלות אברים. פרופ' ארליק ביצע בשנת 1965 את ההשתלה הראשונה של כליה בארץ. ועוד בנושא זה: באחד הימים נקרא לחולה שסבל כאבים עזים עקב אבן בשפוכה. פרופ' ארליק הצליח לרפא אותו בלי ניתוח. בהמשך הוא סיפר לחולה שדרושה לביה"ח כליה מלאכותית ושאינן לביה"ח האמצעים לרכישתה. התרומה לרכישה הגיעה באדיבותו של אותו חולה.

במשך השנים גדל ביה"ח, צורפו מחלקות חדשות והצפיפות הייתה גדולה. לאחר שנוצלו כל השטחים הפנויים והשטחים המנוצלים בחלקם, אושר הרעיון של בניית בי"ח בשטח הגן הגדול. אמנם היסודות לבנין תוכננו לשמונה קומות, אך הכוונה הייתה לבנות בשלב ראשון חמש קומות בלבד. בישיבות פנימיות בין הנהלת ביה"ח והמועצה שליד ההנהלה, הצליח פרופ' ארליק לשכנע אותם ובהמשך גם את משרד הבריאות, לבנות את מלוא שמונה הקומות.

בשנות השישים היו קיימים בארץ שני בתי ספר לרפואה, באוניברסיטה העברית בירושלים ובאוניברסיטת תל-אביב. מספר הסטודנטים בפקולטות לרפואה היה מצומצם והרבה צעירים ישראלים נאלצו ללמוד בחו"ל, רובם באיטליה. על מנת להגדיל את מספר הסטודנטים לרפואה בארץ, נחתם הסכם בין ביה"ח לרפואה בירושלים וביה"ח בחיפה, לפיו ביה"ח יקבל סטודנטים לרפואה בשנה החמישית ללימודיהם בשלושה מקצועות: פנימית, כירורגיה וגינקולוגיה. בזכות התקשרות זו זכה ביה"ח לתואר "מסונף לביה"ח לרפואה בירושלים".

בהמשך נעשה ניסיון להרחיב את ההסכם, באופן שביה"ח יקבל סטודנטים לרפואה לשלוש שנות הלימוד האחרונות שלהם. הרעיון נדחה בידי האוניברסיטה. עלתה השאלה האם לוותר או לנסות לבנות בחיפה ביי"ח נוסף לרפואה. הוחלט לנסות ולשכנע את שר החינוך דאז, יגאל אלון, ואת שר הבריאות ברזילי, בצורך ביי"ח נוסף לרפואה שיוקם בחיפה. פרופ' ארליק יצר קשר עם יגאל אלון באמצעות מולא כהן, חבר קיבוץ אלונים לשעבר (שייח אבריק) שפעל יחד עם פרופ' ארליק בשנות השלושים. יגאל אלון גילה התלהבות והבטיח לתמוך ברעיון. הושגה גם תמיכתו של אבא חושי ראש עיריית חיפה. הכוונה הייתה שהלימודים בביה"ח החדש לרפואה יתחילו בשנת הלימוד הרביעית, השנה הקלינית הראשונה.

הממשלה מינתה ועדה בראשותו של השופט העליון ברנזון, שבה היו חברים בין השאר גם: חברי כנסת, פרופסורים לרפואה ביניהם פרופ' ארליק. בפני הוועדה הופיעו עדים מתחומים שונים: אנשי ציבור, רופאים

וחברי פקולטות לרפואה. עוד בטרם התקבל אשור מהממשלה החל פרופ' ארליק בסידורים לקבלת סטודנטים לשנה הרביעית ללימודיהם. הובטחה לו הקצבה מעיריית חיפה. שני רופאים נשלחו לאיטליה לשיחות עם סטודנטים, שגילו התלהבות לחזור וללמוד בארץ. נרשמו יותר מועמדים ממספר המקומות הפנויים. העירייה, בראשותו של פלימן, הבטיחה תקציב לשנה אחת. ועדת ברנזון התפלגה בסיכומיה. ארבעה היו נגד ההצעה ורק שלושה בעד. הצעת הרוב הייתה להרחיב את בתי הספר הקיימים. פרופ' ארליק לא נכנע. הוא יצר קשר עם רוב שרי הממשלה, בין אלה השר גבתי (שלימד את פרופ' ארליק עברית עוד בהיותם בחו"ל טרם עלייתם ארצה). ואכן התקבל אישור לקלוט לשנת הלימוד הרביעית סטודנטים הלומדים באירופה, גם ללא מסגרת פורמאלית של ב"ס לרפואה בחיפה, דהיינו דה-פקטו הוקם ביה"ס, אם כי עדין לא דה-יורה.

הוקמה וועדת מנהלים לביה"ס ופרופ' ארליק מונה ליו"ר. התקציב של העירייה לא היה מספיק והיה צורך בתרומות. לצורך זה הוקמה אגודה עותמאנית ושמה "קרן ביה"ס לרפואה בחיפה". ששת החברים בה היו: פרופ' ארליק, עו"ד בן פרץ, ברוך ברגמן, ראובן הכט ויוסף טייכר. הדרך לגיוס כספים הייתה אם כן פתוחה. לצורך קבלת חסות וגיבוי אקדמי היה צורך להתקשר למוסד אוניברסיטאי. אוניברסיטת חיפה הייתה עדיין בצעדיה הראשונים ורוב נושאי הלימוד בה היו בתחום מדעי הרוח והחברה. היסודות ללימוד מקצועות פרא-קליניים נמצאו בטכניון.

נשיא הטכניון, אלכסנדר גולדברג, שאליו פנה פרופ' ארליק, נענה בהתלהבות לרעיון הקמת פקולטה לרפואה. פרופ' ארליק הוזמן ע"י גולדברג לישיבת ועד המנהלים בטכניון על מנת לדווח על תוכניות ביה"ס לרפואה והציע שלייד ההנהלה המצומצמת של ביה"ס יפעל גוף אקדמי שישבו בו פרופסורים של הטכניון. הטכניון קיבל על עצמו לשתף פעולה עם פקולטה לרפואה, אך לא קיבל על עצמו אחריות כספית. הוחלט למנות שלושה מחברי הסנאט של הטכניון לוועדה האקדמית של ביה"ס לרפואה. פרופ' ארליק פעל לצירוף אקדמי של ביה"ס לטכניון וזאת על מנת למנוע בעתיד בעיות בקבלת אישורים לפתיחת הפקולטה לרפואה. לפרופ' ארליק היה ברור שכדי לנצל את התנופה הקיימת, יש לפתוח בהקדם את ביה"ס לרפואה בהיקף מלא, החל משנה א'. זאת על אף הקשיים והתנגדות של אלה שסברו ש"קודם יש לבסס את מה שיש לנו". במקביל הצליח, נשיא הטכניון אלכסנדר גולדברג, להעביר בוועד הפועל של הקורטוריון את ההחלטה למיזוג האקדמי של ביה"ס לרפואה עם הטכניון.

החלה התקופה של איתור תורמים פוטנציאליים. בזכות קשרים עם ידידים, אותר תורם ממקסיקו שמימן את בניית מעון הסטודנטים, בו גם דירות לפרופסורים אורחים של הטכניון. כך גם בעניין מכוני המחקר של ביה"ס לרפואה, ששכנו בבנין המנזר לשעבר (שעמד במתחם בית החולים) ושהיה קטן מכדי להכילם. היה אם כן צורך בבניין מחקרים מודרני. הכרויות אישיות של פרופ' ארליק ושל רעייתו ליובה סייעו לפתרון הבעיה. כך לדוגמא, בשדה התעופה בג'נבה נפגשו במקרה פרופ' ארליק, רעייתו והאמרגן גינצבורג עם עו"ד טוניק. פרופ' ארליק עדכן קודם לכן את גינצבורג בבעיה הכרוכה בבניית מחקר. גינצבורג שאל את טוניק: "האם הקליינט שלך בג'נבה לא יכול לעזור?". טוניק לא ידע במה מדובר, וליובה הוסיפה: "אנו נוסעים ביחד ארצה, יהיה זמן לספר לך". פרופ' ארליק המשיך בדרכו לארה"ב כמתוכנן ואילו ליובה שינתה כיוון וחזרה ארצה עם עו"ד טוניק. כך נוצר הקשר בין משפחת רפפורט (הקליינט של עו"ד טוניק) לבין ביה"ס לרפואה.

בשנת 1978 פרש פרופ' ארליק לגימלאות, אך הוא לא ישב ללא מעש. הוא המשיך לפעול כאחד העורכים של עתון "הרפואה". כן התמנה כעורך של "הז'ורנל העולמי לכירורגיה" שיוצא לאור בארה"ב. פרופ' ארליק המשיך לסייע גם בגיוס תרומות, וכך איתר עיזבון שנתרם לבניית מחלקת ילדים. בסיוע תרומה זאת, הוקם הבסיס לביה"ס לילדים שליד רמב"ם. בשנת 1982 נענה לבקשת מנכ"ל משרד הבריאות וניהל במשך שנה את המחלקה הכירורגית בביה"ס בפוריה.

בשנת 1969 הוענק לפרופ' ארליק פרס הנרייטה סולד על תרומתו לכירורגיה ולחניכת דור ממשיכי דרכו. בשנת 1984 הוקמה בביה"ס לרפואה בחיפה קתדרה על שמו לטיפול בנושא "רפואה קריטית".

בשנת 1990 הוענק לפרופ' ארליק פרס ישראל כהוקרה על פועלו הרפואי והציבורי.
פרופ' ארליק הלך לעולמו בשנת 1995.
רעייתו, גב' ליובה ארליק נפטרה שלוש שנים מאוחר יותר, בשנת 1998.

אצטט משפט מספרו של פרופ' ארליק: "תמיד האמנתי שיש שכר למאמץ, לאמונה במעשיך, לדבקות במטרה ולא-כניעה למכשולים שבדרך". זו תמצית דרכו.
קרל אלפרט, איש יחסי צבור של הטכניון, כתב בספרו: "יצירת בי"ס לרפואה שלם מתוך כמעט ולא כלום הינו כמעט נס, פרופ' ארליק עשה נס זה".
מורשתו של פרופ' דוד ארליק תיזכר תמיד בעולם הרפואה והכירורגיה הישראליים בכלל ובמרכז הרפואי רמב"ם בפרט. כל מי שהכירו ובא עמו במגע בלתי אמצעי, מכיר ומוקיר את אישיותו הייחודית ואת הדבקות שלו בהגשמת מטרה ואי סטייה ממנה.

אשרי שזכיתי להיות תלמידו של פרופ' ארליק.
יהיה זיכרו ברוך.

פרופ' אלפרד שרמק
מרץ 2008